

„Chowanna”	Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego	Katowice 2005	R. XLVIII (LXI)	T. 1 (24) Cz. II	s. 28–39
------------	--	---------------	--------------------	------------------------	----------

Danuta RODE

Gwałt w związku małżeńskim

Gwałt w małżeństwie – definicja i charakterystyka

Do niedawna pojęcie „gwałt małżeński” w ogóle nie pojawiało się w literaturze dotyczącej przemocy wewnątrzrodzinnej, traktowano ten typ gwałtu jako w ogóle nie występujący lub występujący jedynie sporadycznie.

Gwałt małżeński zgodnie z definicją to „jakikolwiek niechciany stosunek lub penetracja (waginalna, analna, oralna), osiągnięta siłą, groźbą siły bez zgody ofiary” (Bergen, 1996; Russell, 1990). W definicji tej zwraca się uwagę na dwa aspekty: zastosowanie przymusu ze strony sprawcy w celu odbycia stosunku płciowego oraz brak zgody na takowe zachowanie ze strony ofiary.

Ostatnio do badań nad gwałtem małżeńskim włącza się także pary żyjące w separacji, konkubinacie oraz rozwiedzione, gdyż dynamika przemocy seksualnej w długoterminowych związkach bez ślubu jest podobna do tej występującej w związkach małżeńskich (Bergen, 1996; Russell, 1990). W publicznych sporach dotyczących gwałtu w małżeństwie można wyróżnić trzy stanowiska:

- żona nie może być ofiarą przestępstwa, jakim jest gwałt, a zmuszający ją do stosunku mąż nie może odpowiadać za zgwałcenia, lecz co najwyżej za inne przestępstwa, np. zmuszanie, uszkodzenie ciała; w ustawodawstwie wielu krajów nadal dominuje to stanowisko i przekonanie, że żona nie może być ofiarą gwałtu ze strony męża;
- żona – podobnie jak każda inna kobieta – może zostać zgwałcona, a mąż w przypadku zmuszania jej do stosunku odpowiada za zgwałcenie (oznacza to, że zawarcie małżeństwa nie daje mężowi prawa do zmuszania żony – ani konkubiny – do kontaktów płciowych);

- pogląd kompromisowy: żona w zasadzie nie może być zgwałcona przez męża, ale są specjalne okoliczności określone prawem, dopuszczające odmowę współżycia, np. trwałe rozejście się małżonków (Adamczak, Filar, 1985; Pospiszyl, 1994).

Typy gwałtu w małżeństwie

Można wyróżnić trzy rodzaje gwałtu w małżeństwie – gwałt agresywny, nieagresywny oraz obsesyjny. Pierwszy z nich (zwany inaczej gwałtem z pobiciem, *battering rape*) jest wynikiem ogólnej agresywności męża, przejawiającej się na wielu płaszczyznach wspólnego życia, m.in. także w sferze współżycia seksualnego. Kobiety doświadczające tego typu gwałtu są narażone też na inne formy przemocy – są bite, poniewierane psychicznie. Często w takich rodzinach występuje problem uzależnień. Gwałt nieagresywny, nie związany z przemocą fizyczną, jest z reguły wynikiem głębszych rozbieżności związanych z życiem seksualnym – np. różnica zdań dotycząca częstotliwości kontaktów, ich formy. Gwałt obsesyjny – trzeci z przedstawionych – może być związany z pobiciem, wynika z głębokich intrapsychicznych problemów seksualnych. Charakterystyczne jest to, że sprawcy podobnych gwałtów nie uwidaczniają swoich dziwacznych upodobań i obsesji w innych sferach życia. Sprawcy ci często w przeszłości byli wciągani w nieakceptowane formy aktywności seksualnej, np. w pornografię, lub mieli problemy seksualne,

Tabela 1

Typy gwałtu małżeńskiego wg R. Kennedy Bergen

Typ gwałtu małżeńskiego	Charakterystyka
GWAŁT Z MALTRETOWANIEM (<i>battering rape</i>)	Dotyczy kobiet doświadczających w związkach przemocy zarówno seksualnej, jak i fizycznej (Finkelhor, Yllo, 1995, za: Bergen, 1999). Przemoc fizyczna może występować z przemocą seksualną bądź też poprzedza gwałt i jest stosowana w celu wymuszenia stosunku intymnego wbrew woli kobiety (Bergen, 1996; Finkelhor, Yllo, 1995, za: Bergen, 1999).
GWAŁT SADYSTYCZNY LUB OBSESYJNY (<i>sadistic or obsessive rape</i>)	Ten typ gwałtu związany jest z torturami, często także z perwersyjnymi aktami seksualnymi, nierzadko jest obecna w nim także przemoc fizyczna. Często znaczącą rolę odgrywa tutaj pornografia – np. filmy erotyczne (Bergen, 1996; Finkelhor, Yllo, 1995, za: Bergen, 1999).
GWAŁT Z PRZYMUSEM (<i>force-only rape</i>)	W tym typie gwałtu występuje tylko tyle przemocy fizycznej i maltretowania, ile mężczyźnie jest potrzebne, aby zmusić swoją współmałżonkę do odbycia z nim stosunku seksualnego (gdy osiągnie już cel, dalszej przemocy fizycznej już nie stosuje) (Russell, 1990; Finkelhor, Yllo, 1985, za: Bergen, 1999).

np. problemy z erekcją. W swoich związkach próbują odtworzyć dawne doświadczenia. Obecnie seks dla nich jest możliwy jedynie dzięki dodatkowym wzmocnieniom, często występuje więc rytualizacja seksu (Finkelhor, Yllo, 1983, za: Pospiszyl, 1994). Zbliżoną do zaprezentowanej klasyfikację gwałtów w małżeństwie przedstawia R. Kennedy Bergen. Dzieli on gwałty na tzw. gwałty z maltretowaniem (*battering rapes*), gwałty sadystyczne – obsesyjne (*sadistic, obsessive rapes*) oraz gwałty z przymusem (*force-only rapes*) (Bergen, 1999).

Gwałt w małżeństwie – zasięg zjawiska

W Polsce brakuje danych dotyczących rozpowszechnienia gwałtu w małżeństwie, można więc powoływać się jedynie na statystyki i wyniki badań przeprowadzonych w innych krajach. Wiadomo jednak, że liczba gwałtów stwierdzanych w Polsce w latach 1989–2000 wzrosła o ok. 40% (dane statystyczne policji).

Należy pamiętać, że wiele gwałtów – zwłaszcza tych, które mają miejsce w „czterech ścianach” – nigdy nie zostaje ujawnionych (tylko niecałe 0,5% całej populacji kobiet dochodzi w Polsce zadośćuczynienia za gwałt na drodze sądowej). Badacze amerykańscy obliczyli, że 10%–14% mężatek doświadcza gwałtu w małżeństwie, który stanowi w przybliżeniu 27% wszystkich gwałtów (Finkelhor, Yllo, 1995; Russell, 1990). Julie Blackman przeprowadziła badania ($N = 612$), z których wynika, że aż 51,4% kobiet było zmuszanych do uprawiania seksu z partnerem, wśród nich tylko 7% miało poczucie, że są ofiarami gwałtu. 34,8% kobiet przydarzyło się to raz lub dwa, 19,6% przeżywało gwałt rzadko, a 19,6% stwierdziło, że mąż gwałci je regularnie (Blackman, 1989, za: Pospiszyl, 1994). U większości sprawców podobnych gwałtów stwierdzono nieprawidłowe cechy osobowości, frustracje w roli zawodowej i partnerskiej oraz konflikty w małżeństwie (Lew-Starowicz, 1992). Wyniki przeprowadzonych badań wskazują na powagę zjawiska, jakim jest gwałt małżeński, i skłaniają do rozpowszechniania pomocy dla kobiet, będących ofiarami swoich współmałżonków.

Gwałt w małżeństwie według prawa karnego

Wiele ustawodawstw karnych wyklucza możliwość istnienia zgwałcenia przez współmałżonka, definiując gwałt jako stosunek płciowy pozamałżeński.

Kodeks rodzinny zobowiązuje małżonków do wzajemnego współżycia, ponadto za najważniejszy element tego współżycia uznaje utrzymywanie stosunków płciowych. W związku z tym odbywanie stosunków płciowych jest zarówno prawem, jak i obowiązkiem każdego z małżonków i każdy z nich jest uprawniony do żądania takowych stosunków od swego współmałżonka. Co więcej, niewykonywanie lub uchylanie się od tego obowiązku pociąga za sobą konsekwencje prawne – np. możliwość orzeczenia rozwodu z winy małżonka uchylającego się od spełniania swojego obowiązku (D o b r z y ń s k i, I g n a t o w i c z, red. 1986). Warto jednak pamiętać, że tam, gdzie istnieje obowiązek, nie ma możliwości wyboru, a tym samym nie ma wolności – związek małżeński ograniczałby więc wolność dyspozycji płciowej współmałżonków.

Stosowanie przez współmałżonka środków przymusu lub przemocy w celu odbycia stosunku płciowego jest działaniem bezprawnym, bo bezprawne są środki użyte do realizacji stosunku. Sprawca podobnych zachowań odpowiadać będzie za stosowanie niewłaściwych środków do realizacji tego, co prawnie mu się należy; stosując środki opisane w art. 168 starego kodeksu karnego (lub art. 197 nowego kodeksu karnego), dopuszcza się zamachu na wolność seksualną współmałżonka. Wolność seksualna jest składnikiem szeroko pojętej obyczajowości seksualnej, a ponieważ sprawca narusza także i ją, dopuszcza się zgwałcenia i bez znaczenia pozostaje fakt, czy owa odmowa była w jakikolwiek sposób obiektywnie uzasadniona, czy nie.

Kodeks cywilny daje kobiecie w przypadku zgwałcenia możliwość dochodzenia roszczeń z art. 444 kodeksu cywilnego oraz z art. 445 § 2 kodeksu cywilnego.

Cel badań, problem badawczy, metoda

Celem badań była analiza psychologiczna i socjologiczna zjawiska gwałtu w małżeństwie. Uzyskane wyniki pozwoliły scharakteryzować występowanie przemocy seksualnej w małżeństwie w zakresie:

- okresu trwania przemocy i jej częstotliwości,
- danych demograficznych rodziny, sprawcy i ofiary,
- psychologicznej charakterystyki ofiary i sprawcy,
- motywów dokonywania gwałtów małżeńskich,
- form pomocy uzyskiwanych przez ofiary przemocy seksualnej.

Wyniki badań zostały opracowane na podstawie techniki badawczej, którą stanowiła analiza dokumentu – opinii psychologicznych zamieszczonych w aktach sądowych spraw karnych i rozwodowych. Opinie psychologiczne wydane przez biegłych dostarczają cennych informacji o zjawisku przestępstwa

i jego zasięgu, przyczynach dokonywania aktów przemocy seksualnej, charakterystyce sprawcy i ofiary. Odpowiednie dane mieszczące się w zebranych materiale badawczym zostały uporządkowane za pomocą matryc taksonomicznych, przygotowanych zgodnie z nakreślonymi wcześniej zadaniami. Analizie poddano 29 opinii psychologicznych zamieszczonych w aktach spraw karnych dotyczących przemocy seksualnej w małżeństwie i w aktach spraw rozwodowych. W badaniach brała udział studentka V roku psychologii Agata Susek.

Wyniki badań

Formy przemocy seksualnej, długość jej trwania i częstotliwość

Przemoc seksualna współwystępowała z przemocą fizyczną i psychiczną. 42% kobiet doznało przemocy seksualnej w formie napaści seksualnej ze zrywaniem odzieży i używaniem obraźliwych epitetów. W 37% rodzin wymuszony akt seksualny rodziców był oglądany przez dzieci. W 11% przemocy seksualnej występowało duszenie, a w 5% – gryzienie i szczypanie. 5% mężczyzn zmuszało swoją żonę do oglądania filmów pornograficznych.

W większości, bo w wypadku 58% małżeństw, przemoc fizyczna i seksualna trwała od 2 do 10 lat, w 26% małżeństw przemoc trwała do 2 lat, w przypadku 16% małżeństw przemoc trwała powyżej 10 lat.

Częstotliwość wymuszanych aktów seksualnych jest różna. 52% kobiet podaje, że do gwałtów dochodziło częściej niż kilka razy w roku. 32% doświadczyło przemocy ze strony męża kilka razy w trakcie pożycia małżeńskiego, 16% kobiet zostało zgwałconych przez męża tylko raz.

Dane demograficzne rodziny, ofiary i sprawcy przemocy seksualnej wewnątrzmałżeńskiej

51% małżonków miało dwoje dzieci, 26% małżonków było rodzicami jednego dziecka, pozostali małżonkowie posiadali więcej niż dwoje dzieci. Wiek dzieci wahał się w przedziale od 2 do 21 lat, najwięcej (28%) dzieci było w wieku do 5 lat.

Średni staż małżeński wynosił 12 lat. Status ekonomiczny 61% rodzin można określić jako dobry; oznacza to, że oboje małżonkowie pracują i posiadają mieszkanie o średnim lub przeciętnym standardzie wyposażenia. 15% rodzin posiada średni status ekonomiczny, czyli przynajmniej jedno z małżonków pracuje lub pobiera świadczenia, np. rentę, emeryturę, rodzina

ma mieszkanie o co najmniej średnim standardzie wyposażenia. Pozostałe 26% badanych to rodziny o niskim statusie ekonomicznym – małżonkowie nie pracują, często są długotrwale bezrobotni, mieszkanie jest zaniedbane, niedostatecznie wyposażone w podstawowe sprzęty gospodarstwa domowego.

Dane demograficzne ofiary. Wiek kobiet doznających przemocy seksualnej ze strony męża podzieliłam na trzy grupy. Najliczniejsza z nich – 54% kobiet – to osoby w wieku od 30 do 40 lat, 26% to kobiety w wieku od 20 do 30 lat, pozostałą grupę stanowią kobiety w wieku powyżej 50. roku życia.

Wykształcenie ofiar przedstawia się następująco: najwięcej, bo 44% kobiet, posiada wykształcenie średnie, najmniej – 11% – legitymuje się wykształceniem wyższym, pozostałe kobiety mają wykształcenie zawodowe i podstawowe. Najczęściej wykonywane zawody to: sprzedawczyni, krawcowa, pielęgniarka, nauczycielka. Ofiary przemocy seksualnej to kobiety pracujące zawodowo, ponad 74% kobiet jest niezależnych finansowo, uzależnionych od dochodów męża jest zaledwie 26% kobiet.

Dane demograficzne sprawcy. Wiek sprawców przedstawia się podobnie jak wiek ofiar przemocy. Najliczniejszą grupę – 48% – stanowią mężczyźni w przedziale wiekowym 30–40 lat. 26% sprawców to osoby powyżej 50. roku życia, pozostali sprawcy to ludzie młodzi, którzy nie ukończyli 30 lat.

Poziom wykształcenia sprawców nadużyć seksualnych wobec żon przedstawia się odmiennie niż poziom wykształcenia ich ofiar – ponad połowa z nich (63%) posiada wykształcenie zasadnicze zawodowe, 37% stanowią mężczyźni o średnim wykształceniu. Najczęściej wykonywanym zawodem jest zawód górnika, wykonuje go 37% badanych, 11% sprawców wykonuje zawód elektryka, pozostałe zawody to: ochroniarz, automatyk przemysłowy, monter instalacji sanitarnych, kierowca, bibliotekarz.

Najczęściej – bo 46% sprawców przemocy seksualnej w małżeństwie – nie przyznaje się do stawianych im zarzutów, traktuje wymuszania współżycia seksualnego jako spełnianie małżeńskich powinności. Do gwałtu dokonanego na żonie przyznało się jedynie 16% mężów. Warto pamiętać, iż podobne przekonania na temat przemocy seksualnej w małżeństwie istnieją w społeczeństwie, stąd być może jedynie w minimalnym zakresie porusza się ten problem.

Biorąc pod uwagę karalność sprawców, to znacząca część badanych – 68% – nie była wcześniej karana, 32% mężczyzn było karanych za znęcanie się nad rodziną (art. 184, 203 kk), otrzymali wyroki pozbawienia wolności od 0,5 roku do 2 lat, najczęściej w zawieszeniu na 3 lub 4 lata.

Charakterystyka sprawców przemocy seksualnej w małżeństwie w ujęciu psychologicznym

Diagnoza poziomu sprawności intelektualnej. Ocena poziomu intelektualnego sprawców przemocy seksualnej przedstawia się następująco: 62% badanych to osoby w normie intelektualnej, 25% sprawców zostało określonych jako sprawnych intelektualnie na poziomie dolnej granicy normy, 13% sprawców przemocy było upośledzonych intelektualnie w stopniu lekkim. Zauważyć można, że 87% sprawców charakteryzuje się sprawnością umysłową w normie, zatem ich procesy intelektualne typu: ocenianie, wnioskowanie, porównywanie, analizowanie powinny funkcjonować prawidłowo i umożliwiać plastyczne dostosowanie się do sytuacji.

Nadużywanie środków psychoaktywnych przez sprawców przemocy. 58% sprawców przemocy seksualnej nadużywało alkoholu, 26% badanych miało zdiagnozowany zespół zależności alkoholowej, osoby te były leczone w poradniach leczenia uzależnień. W przypadku 16% brak danych dotyczących problemów z alkoholem. Nadużywanie alkoholu jest jednym z charakterystycznych czynników ryzyka przemocy wewnątrzmałżeńskiej. Alkohol, powodujący zmianę aktywności neuroprzekaźników, wyzwała zachowania agresywne, redukuje zahamowania i tym samym sprzyja powstawaniu zachowań dewiacyjnych i przestępczych.

Charakterystyka osobowości sprawców przemocy seksualnej. Osobowość to inaczej kombinacja – konkretny układ – właściwości danej osoby, przez które przejawiają się jej charakterystyczne atrybuty. Jest ona wyjątkowo złożonym zbiorem właściwości danej osoby, składającym się z pewnych charakterystycznych cech. Analiza opinii psychologicznych pozwoliła wyodrębnić cechy osobowości, które najczęściej przejawiali sprawcy przemocy seksualnej w małżeństwie. Zaliczamy do nich:

- bezosobowy stosunek do życia seksualnego, czyli przedmiotowe traktowanie partnerki / żony – przejawiało go 100% sprawców przemocy domowej;
- brak wrażliwości na cudze uczucia to cecha osobowości, która wystąpiła aż u 89% mężczyzn;
- niezdolność do przewidywania skutków własnego postępowania to cecha charakteryzująca 53% sprawców przemocy seksualnej w związku małżeńskim; mężczyźni ci zachowując się niejednokrotnie z niezwykle okrucieństwem w stosunku do swoich najbliższych, często nie uświadamiali sobie długotrwałych konsekwencji tychże poczynań u osób, które ich doświadczają;
- potrzeba kontroli ofiary – cecha występująca u ponad połowy mężczyzn – dokładnie u 63%; w analizowanych przypadkach miała ona swoje odzwierciedlenie w zachowaniach, tj. zakazywaniu kobietom kontaktów z członkami rodziny, przyjaciółmi, sąsiadami;

- agresywność oraz impulsywność to cechy osobowości występujące u 58% mężczyzn; manifestują się one w postaci takich zachowań, jak duszenie, drapanie, bicie (nawet ostrymi narzędziami); warto też zaznaczyć, iż tendencję do niekontrolowanego gniewu przejawiało 37% sprawców; do najgroźniejszych przejawów niniejszej cechy można zaliczyć próbę otrucia rodziny gazem lub choćby próbę targnięcia się na własne życie na oczach członków rodziny – żony i dzieci;
- brak poczucia winy, wstydu, odpowiedzialności to kolejna cecha charakterystyczna sprawców nadużyć wewnątrzrodzinnych, występuje ona u 74% mężczyzn – czyli tylko 1/4 sprawców nie przejawia takowej cechy; ma to swoje odzwierciedlenie w wysokim natężeniu cechy zwanej „potrzeba kontroli ofiary”; bywa, iż mężczyźni wstydzą się popełnianych aktów przemocy, z własnej bezsilności próbują kontrolować ofiary swoich nadużyć, aby w ten sposób uchronić się przed ujawnieniem podobnych zachowań na zewnątrz „czterech ścian mieszkania”;
- niezdolność do wyciągania wniosków z przeszłych doświadczeń to cecha charakteryzująca zaledwie 26% mężczyzn; wskazuje to na fakt, iż sprawcy przemocy wyciągają wnioski (w 74%) z własnych poczynań, lecz posiadaną wiedzę wykorzystują często jedynie do skutecznego manipulowania ofiarami swoich nadużyć i ochrony przed opinią otoczenia dotyczącą ich osoby.

Warto zwrócić uwagę na fakt, iż niektóre z przedstawionych cech, tj. bezosobowy stosunek do życia seksualnego, niezdolność do przewidywania skutków własnego postępowania, brak poczucia winy, wstydu, odpowiedzialności, nieumiejętności odraczania satysfakcji, natychmiastowe zaspokajanie własnych potrzeb oraz niezdolność do wyciągania wniosków z przeszłych doświadczeń, to elementy charakteryzujące osoby o osobowości nieprawidłowej (można do nich dodać także szantażowanie samobójstwem oraz tendencje do samouszkodzeń przejawiające się u pojedynczych mężczyzn). Skutkami tychże cech są niedostateczna adaptacja, zachowania antyspołeczne oraz częste – lecz raczej drobne i przypadkowe – konflikty z porządkiem prawnym, uleganie nałogom (np. alkohol, ale i inne uzależnienia). Zaprezentowane opisy mogą tłumaczyć akty przemocy, jakie badani mężczyźni stosowali w stosunku do swoich żon – zwłaszcza że badania potwierdzają, iż osoby z osobowością nieprawidłową stanowią znaczny odsetek sprawców przemocy uporczywie znęcających się nad swoją rodziną.

Charakterystyka ofiary w ujęciu psychologicznym

Poziom sprawności intelektualnej ofiary. Diagnoza poziomu intelektualnego kobiet – ofiar nadużyć seksualnych wewnątrzmałżeńskich pozwala wyodrębnić trzy grupy kobiet o odpowiednim potencjale intelektualnym. Kobiety

w normie intelektualnej stanowiły 68% badanych. Poziom intelektualny w dolnych granicach normy prezentowało 23% kobiet, zaledwie 9% ofiar charakteryzowało się upośledzeniem intelektualnym w stopniu lekkim. Można zauważyć, że nie ma znaczących różnic w poziomie intelektualnym pomiędzy sprawcami a ofiarami przemocy seksualnej w małżeństwie.

Charakterystyka osobowości ofiar przemocy seksualnej. Niezwykle trudno na podstawie analizy akt sądowych scharakteryzować kobiety – ofiarę nadużyć wewnątrzmażeńskich. Przeglądając opinie psychologiczne i akta sądowe, odniosłam wrażenie, iż kobieta jako ofiara przemocy jest w nich powierzchownie traktowana, a szczegółowe zawarte w nich informacje dotyczą zazwyczaj sprawcy przestępstwa. Z uzyskanego materiału starałam się wyodrębnić cechy osobowości ofiar przemocy. Przedstawiają się one następująco:

- uległość to cecha występująca u 79% ofiar przemocy, przejawiająca się często jako bezwzględne podporządkowanie się mężowi, często także jako zgadzanie się na współżycie seksualne wbrew własnej woli i chęciom;
- lęk, lękliwość to druga, co do częstości występowania, cecha osobowości ofiar – występuje ona u 58% kobiet; obawa i ciągły lęk przed oceną nie pozwalają często ofiarom nadużyć domowych zwrócić się po pomoc do rodziny, znajomych lub wyspecjalizowanej do tego celu placówki;
- bierność to cecha występująca u 42% kobiet, co może świadczyć o fakcie, iż ofiary przemocy nie do końca pozostają bierne wobec swoich oprawców; możliwe, że upowszechnienie wiedzy o formach pomocy ofiarom przemocy domowej spowoduje obniżenie procentu biernych ofiar przemocy;
- cecha określana jako pozwolenie na decydowanie o własnym życiu innym osobom przejawia się tylko u 37% ofiar przemocy wewnątrzmańskiej, co spójnie łączy się z poprzednią cechą;
- ambiwalentne poczucie lojalności przejawiało 29% ofiar przemocy seksualnej; kobieta staje w obronie męża, tłumaczy zachowanie gwałciiciela np. swoją oziębłością seksualną, niechęcią, zmęczeniem, w sobie upatrując winę za zaistniałą sytuację; często u tych kobiet występuje zewnętrzne poczucie kontroli.

Przedstawione cechy, przynajmniej część z nich, są charakterystyczne dla bierno-zależnego typu osobowości. Jeśli podążać dalej tym tropem, należy stwierdzić, że część kobiet to osoby podporządkowujące własne potrzeby innym osobom – w tym przypadku mężom. Uważam, iż zaprezentowana hipoteza może być prawdziwa szczególnie w wypadku ofiar finansowo zależnych od swoich mężów.

Motywy przemocy seksualnej wewnątrzmańskiej

Motywy osobowościowe. Wśród cech osobowości sprawców gwałtów małżeńskich należy zwrócić szczególną uwagę na dwie z nich: nieumiejętność

odraczania satysfakcji oraz brak poczucia wstydu, winy i odpowiedzialności. Pierwsza z nich, jak już wspomniano, występowała u 63% wszystkich badanych, druga z nich – u 43% sprawców. Nieumiejętność odraczania satysfakcji łączy się z mniejszą zdolnością do kontrolowania własnych zachowań, można zatem wnioskować, że mężczyźni stosują przemoc seksualną wobec żony, gdyż nie potrafią zapanować nad swoim popędem ani odroczyć go na jakiś czas. Jest to charakterystyczne dla sprawców przemocy w rodzinie. Cechuje ich niska zdolność do kontrolowania własnych zachowań, z jednocześnie wysoką potrzebą kontroli zachowań członków swojej rodziny. Brak poczucia winy, odpowiedzialności i wstydu sprawia, iż mężczyźni nie poczuwa się do ponoszenia odpowiedzialności za gwałt dokonany na współmałżonce; jedynie 16% sprawców przyznało się do dokonania przestępstwa gwałtu. Niektórzy sprawcy uważają żonę za swoją własność, która powinna zaspokajać potrzeby męża – „skoro jest moją żoną to ma spełniać moje pragnienia”, „żona powinna ulegać mężowi”.

Czynniki sytuacyjne. Mówimy o nich w związku z podziałem na: sytuacje przewlekłe i sytuacje „tu i teraz”. Sytuacją przewlekłą powtarzającą się najczęściej było nadużywanie przez sprawcę alkoholu. Sprzyjało ono takim zachowaniom, jak: nadmierna impulsywność, agresja, skłonność do awantur. Sytuacje „tu i teraz” to pojedyncze zdarzenia stanowiące często bezpośredni impuls do dokonania aktu przemocy. Wystąpiły one w przypadku 37% sprawców, trudno je uogólnić. Poza jednym motywem – oglądanie filmów erotycznych – żaden nie pojawił się więcej niż jeden raz. Przykłady:

- oglądanie filmów erotycznych,
- rozmowa mężczyzny ze swoją żoną o jej wcześniejszych partnerach,
- „odrzućcie” przez żonę zachowań erotycznych męża,
- rozstanie sprawcy z partnerką pozamałżeńską.

Istotny wydaje się motyw częstego oglądania filmów erotycznych, pornograficznych. Sprzyja to rozbudowaniu fantazji erotycznych, przeniesienia zaobserwowanych tam sytuacji, „technik” na zbliżenia intymne w małżeństwie; filmy te mogą kreować predyspozycje do zgwałceń.

Motywy warunkujące przemoc są z sobą powiązane, motywy osobowościowe współwystępowały również z sytuacyjnymi. Odpowiedni zestaw cech predysponujący do agresywnych zachowań z użyciem przemocy, tj. nieumiejętność odraczania satysfakcji, brak odpowiedzialności za własne poczynania w połączeniu z sprzyjającymi sytuacjami, tj. spożywaniem alkoholu, oglądanie filmów erotycznych mogą generować nieprawidłowe zaspokajanie potrzeb seksualnych w formie gwałtu na współmałżonce.

Formy pomocy uzyskiwane przez ofiary

Z materiału badawczego wynika, że ofiary przemocy seksualnej wewnątrzmałżeńskiej nie znają placówek, gdzie mogłyby uzyskać profesjonalną pomoc. Tylko jedna z kobiet szukała pomocy w Stowarzyszeniu Rodzin Katolickich „Matka w potrzebie”. 37% kobiet zgłosiło się bezpośrednio po doznanych gwałcie do lekarza w celu dokonania obdukcji lekarskiej. 25% ofiar doznało wsparcia ze strony rodziny – najczęściej matki (schronienie przed mężem, pomoc finansowa). Pozostałe kobiety w obawie przed partnerem, który groził kobiecie użyciem wobec niej i dzieci siły fizycznej, a także przed negatywną opinią otoczenia nie szukały w ogóle pomocy. Nasilający się proces przemocy seksualnej bądź przeżycie wyjątkowo okrutnego gwałtu doprowadziły żonę do zgłoszenia tych faktów na policję lub do prokuratury.

Podsumowanie

Celem badań była charakterystyka przemocy seksualnej w związkach małżeńskich. Na podstawie wyników badań można sprecyzować pewne ustalenia:

1. Przemoc seksualna wewnątrzmałżeńska jest najgłębiej ukrywaną formą przemocy w rodzinie. Kobieta wstydzi się swojej sytuacji, obwinia się za zachowanie partnera, w percepcji sprawcy przemocy gwałt w małżeństwie nie istnieje. Kontakty intymne są zarówno prawem, jak i obowiązkiem żony, nie ma ona prawa uchylać się od spełniania swojego obowiązku.

2. Kobiety i mężczyznę dzieli różnica w poziomie wykształcenia, żony – ofiary przemocy są z reguły lepiej wykształcone od swoich mężów – sprawców. Nie zauważa się znaczącej różnicy w poziomie intelektualnym, większość badanych to osoby charakteryzujące się sprawnością umysłową w normie.

3. Sprawcy charakteryzują się: impulsywnością, brakiem wrażliwości na cudze uczucia, potrzebą kontroli otoczenia.

4. Ofiary przemocy seksualnej w małżeństwie są uległe, bierne, z wysokim poziomem lęku, co predestynuje je do częstego doświadczania przemocy i utrudnia szukanie pomocy w rodzinie i profesjonalnych placówkach.

5. Przemoc seksualna ma swoje uwarunkowania w cechach osobowościowych zarówno sprawcy, jak i ofiary, w nadużywaniu przez sprawców alkoholu i czynnikach sytuacyjnych.

6. Aby zminimalizować obszar przemocy seksualnej w związkach małżeńskich, należy rozpowszechniać pomoc dla osób nią dotkniętych, otoczyć profesjonalnym wsparciem młode małżeństwa, przechodzące np. kryzys docie-

rania się, podejmować działania prewencyjne w stosunku do osób najbardziej na nią narażonych.

7. Kobiety, które doznały przemocy seksualnej ze strony swojego partnera, a mające trudności ze znalezieniem placówki mogącej udzielić im pomocy, mogą zadzwonić pod bezpłatny ogólnopolski numer telefonu „Niebieska Linia” (0-800-120-002), który dysponuje informacjami o konkretnych placówkach pomagającym ofiarom przemocy w rodzinie na terenie całego kraju.

Bibliografia

- Adamczak W., Filar M., 1985: *Prawne aspekty zgwałcenia w małżeństwie*. W: „Acta Universitatis Nicolai Copernici”, Prawo XXIII – Nauki Humanistyczno-Społeczne, z. 154.
- Bergen K.R., 1996: *Wife rape*. „American Journal of Psychiatry”, No. 146.
- Bergen K.R., 1999: *ST Joseph University – Department of Sociology*: <http://www.vaw.umn.edu/vawnet/marpe/htm>.
- Dobrzyński A., Ignatowicz W., red., 1986: *Kodeks karny I opiekuńczy*. Warszawa.
- Finkelhor D., Yllo K., 1995: *License to rape. Sexual abuse of wives*. New York.
- Kodeks karny I opiekuńczy. Komentarz*.
- Lew-Starowicz Z., 1992: *Przemoc seksualna*. Warszawa.
- Pospiszyl I., 1994: *Przemoc w rodzinie*. Warszawa.
- Russell D.E.H., 1990: *Rape in marriage*. Indiana.